

Şeyh Vefâ Külliyesi bir tarikat külliyesi olduğu halde burada tarikat faaliyetleriyle doğrudan alakalı olmayan çifte hamam, medrese ve kütüphane gibi unsurların bulunması külliye diğer tarikat yapılarından ayrılmaktadır. Yapı özellikle tekke-medrese ilişkisini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Bâyezid Suyolu (Şebeke), *TİEM*, nr. 3339; *Fatih İmâretî Vakfıyesi* (haz. Osman Ergin), İstanbul 1945; *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546)*, s. 159; Hoca Sâdeddin, *Tacû't-tevârih* (haz. İsmet Parmaksızoğlu), İstanbul 1979, s. 182; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 130-131; Abdülkadir Erdoğan, *Fatih Mehmed Devrinde İstanbul'da Bir Türk Mütefekkirî Şeyh Vefa, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1941, s. 16-20; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisi III*, s. 502; Yüksel, *Osmanlı Mi'mârisi V*, s. 185, 294; J. Pervititch, *Sigorta Haritalarında İstanbul*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Tarih Vakfı), s. 185; Yüksel Yoldaş Demircanlı, *İstanbul Mi'mârisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1989, s. 418; M. Baha Tanman, *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri* (doktora tezi, 1990), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, II/1, s. 9-17; a.mlf., "Şeyh Vefâ Külliyesi", *DBİst.A*, VII, 174; C. Gurlitt, *İstanbul'un Mimari Sanatı* (trc. Rezan Kızıltan), Ankara 1999, s. 43; Ahmet Sacit Açıkgözoğlu, *Osmanlı Camisinde Mihrab Önü Mekanı* (doktora tezi, 2002), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 17-19; Mustafa Sürün, *İstanbul Şeyh Vefâ Camii Haziresi* (yüksek lisans tezi, 2006), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü; İsmail E. Erünsal, "Şeyh Vefâ ve Vakıfları Hakkında Yeni Bir Belge", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, sy. 1, İstanbul 1997, s. 55; Aziz Doğanay, "Şeyh Vefâ Külliyesi", *Divân: İlmî Araştırmalar*, sy. 20, İstanbul 2006, s. 75-98.

AZİZ DOĞANAY

ŞEYH VEFÂ KÜTÜPHANESİ

Şeyh Vefâ (ö. 896/1491) tarafından İstanbul'da kendi adıyla anılan semtte kurulan kütüphane.

Fâtih Sultan Mehmed devri meşâyihinden Şeyh Vefâ diye tanınan âlim ve şair Muslihuddin Mustafa için inşa edilen külliye bir de kütüphane bulunduğu *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*'ndeki 919 Recebine ait (Eylül 1513) bir vakıf kaydından anlaşılmakta, ancak bu kayda esas olan vakfiyenin II. Bayezid devrinde düzenlenmiş olması kütüphanenin ne zaman kurulduğunu tesbitte güçlük çıkarmaktaydı. Bu kayda göre zâviyede ciltli, ciltsiz kitaplar bulunmakta ve bu kitapların muhafazasıyla görevli hâfız-ı kütübe de günlük 1 akçe ücret verilmekteydi. İstanbul Şer'î Sicilleri'ndeki bir başka belge bu konudaki tereddütleri giderdiği gibi kütüphane hakkındaki bilgileri de zenginleştirir. Nitekim II. Bayezid dönemin-

de vakıfları teftişe memur edilen Mevlânâ Alâeddin'in hazırladığı Arapça bir hüccete göre Şeyh Vefâ vakıflarının tasdikli bir vakfiyesi bulunmadığından, vakfın durumunun belirlenip işler hale getirilmesi için padişahın emriyle Mevlânâ Alâeddin vakıf mahalline gidip şahitlerle vakıf mütevellisi Mûsâ b. Ahmed ve kâtib Mehmed b. İsâ huzurunda vakfın durumunu tesbit ederek Receb 890 (Temmuz 1485) tarihli hücceti hazırlamıştır. Bu belgede zâviye kütüphanesinde mevcut 381 kitabın Şeyh Vefâ tarafından vakfedildiği, ayrıca çeşitli ilimlere ait kitapların adlarının Rumeli kazaskerinin tasdik ettiği bir defterde yazılı olduğu bildirilmektedir. Bunlar, otuz üç adet mükemmel ciltli Kur'an-ı Kerim, küçük boyda mükemmel ciltlenmiş otuz Kur'an cüzü, ciltli ve ciltsiz olmak üzere tefsir, kavâid-i Kur'an ve tecvide dair elli dokuz, ehâdis-i nebeviyyeye dair elli, usûl-i fıkha dair on iki, fûrû-i fıkha dair otuz beş, ilm-i meşâyih dair 100, ilm-i meânî ve ilm-i nahivden dokuz, ilm-i sarftan üç, tıp ve lugat ilimlerinden on dörder, ilm-i hikmetten yedi, ilm-i kelâmdan beş, ilm-i mantık ve hilâftan üç, ilm-i hey'etten yedi ve Türkçe, Farsça yirmi bir adet kitaptır.

Şeyh Vefâ vakfiyesinde ödünç vermeye ilgili olarak okuyucular üst tabaka, orta tabaka ve alt tabaka diye üçe ayrılmış, kitapların üst tabakaya mensup emin ve mutemet kimselere rehinsiz, diğerlerine rehlin ve sağlam bir kefil karşılığında verilmesi şart koşulmuştur. Vakfiyede ayrıca ödünç kitap verilecek her üç sınıf okuyucunun İstanbul halkından olması gerektiği belirtilmiştir. 2 Safer 980 (14 Haziran 1572) tarihli bir kayıta tekkeye yapılan bağışlardan hâfız-ı kütübe 1 akçe yevmiye verileceği bildirilmektedir (BA, KK, nr. 67, s. 110, hk. 1). XVI. yüzyılın sonlarına ait bir başka vakıf tahririnden Şeyh Vefâ Zâviyesi'nde bu kitapların hâlâ mevcut olduğu ve günlük 1 akçe ücretli bir hâfız-ı kütübün bulunduğu anlaşılmaktadır (BA, *Tapu Defteri*, vr. 670, s. 450). Evliya Çelebi XVII. yüzyılın sonlarına doğru kütüphanenin hizmet verdiğini, Kâtibzâde Zeynelâbidin adlı bir şahsın kitaplarını kütüphaneye vakfettiğini belirtmektedir.

Şeyh Vefâ Kütüphanesi'ndeki kitaplarının sonraki asırlarda ne olduğu bilinmemektedir. Devr-i Hamîdî katalogları arasında bu kütüphanenin katalogu bulunmadığı gibi İstanbul kütüphaneleri müfettişlerinden Mahmud Bey'in 1907'de yazdığı bir raporda şehirdeki on iki kütüphanenin kapalı olduğu ve bunlara ait bazı kitapla-

rın pazarda satıldığına ihbar edildiği yazılmakta, bunlar arasında Şeyh Vefâ Kütüphanesi de sayılmaktadır (BA, MF. KTV. Dosya 3, nr. 22). Muhtemelen evkâf-ı mülhakkadan olduğu için bu koleksiyon tek kelerin kapanmasından sonra dağılmıştır. Ancak Abdülkadir Erdoğan, Köprülü Kütüphanesi'nde (nr. 27) Şeyh Vefâ'nın "mihr ü vefâ" ibareli vakıf mührünü taşıyan bir kitabını tesbit ettiği gibi aynı mührü taşıyan diğer bir eser de Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Şehid Ali Paşa, nr. 140) bulunmaktadır (Kut – Bayraktar, s. 230).

BİBLİYOGRAFYA :

Şeyh Vefâ Vakfiyesiyle İlgili 890 Tarihli Hüccet, İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi, Evkâf-ı Hümayun Muhasipliği, nr. 102, vr. 150^b-152^a; Tursun Bey, *Tarih-i Ebû'l-Feth* (nşr. A. Mertol Tulum), İstanbul 1977, s. 74-75; *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546)*, s. 159; Abdülkadir Erdoğan, *Fatih Mehmed Devrinde İstanbul'da Bir Türk Mütefekkirî Şeyh Vefa, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1941, s. 8-9; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisi III-IV*, s. 502-506; Yüksel, *Osmanlı Mi'mârisi V*, s. 294; Günay Kut – Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, Ankara 1984, s. 230; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 28-29; a.mlf., "Şeyh Vefâ ve Vakıfları Hakkında Bir Belge", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, sy. 1, İstanbul 1997, s. 47-64; M. Baha Tanman, *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri* (doktora tezi, 1990), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 9-17; Mustafa Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Bursa 1990, I, 100-101.

İSMAİL E. ERÜNSAL

ŞEYH VEFÂ er-RİFÂİ

(الشيخ وفاء الرفاعي)

Ebû'l-Vefâ Muhammed b. Muhammed b. Ömer er-Rifâî el-Halebî (ö. 1264/1848)

Suriyeli sûfi ve şair.

1179'da (1765-66) Halep'te doğdu ve orada yaşadı. Ebû'l-Vefâ, Vefâ / Vefâî lakaplarıyla tanınır. Bazı yazma eserlerinin kapağında ismi "seyyid" unvanıyla birlikte kaydedildiği belirtilmektenyse de (Ziriklî, VII, 73; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, II, 553), kaynaklarda seyyidliğine dair bilgi bulunmamaktadır. Çocukluğunda Şeyh İsmâil Keyyâlî'nin teşvikiyle ilim tahsiline başladı. Başta babası olmak üzere Rızâyîye Medresesi müderrisi Şeyh Mustafa Gürânî, Şeyh Hasan, Şeyh Kâsım b. Ali el-Mağribî, Şeyh Muhammed ed-Dımaşkı gibi âlimlerin öğrencisi oldu. Halep Emevî Camii müderrisi Şeyh İsmâil el-Mevâhibî'den gramer, belâgat, akaid, fıkıh ve tefsir okuyarak icâzet aldı. Rifâî-Sayyâdî tarikatı şeyhi olan babasıyla birlikte 1194 (1780) yılında Halep'e gelen Rifâî şeyhi Muhammed Tûrâb

el-Evkâtî'yi ziyaret ettiği sırada şeyhin dikkatini çekti ve iltifatına mazhar oldu. Şeyh Evkâtî'ye intisap ederek beş yıl hizmetinde bulundu, onun Seffâhiye mahallesinde açtığı tekkede zikirle katıldı. 1199'da (1785) seyrü sülûkünü tamamlayıp hilâfeti alınca şeyhi tekkenin postnişinliğini kendisine bıraktı. Şeyh Vefâ'nın ayrıca babasından Rifâiyye ve Şâzeliyye hilâfeti aldığı belirtilmektedir. Bazı kitaplarında adının Rifâî ve Şâzelî yanında Halvetî ve Nakşibendî nisbeleriyle de kaydedilmesi bu tarihata intisap ettiğini göstermektedir. Onun ayrıca Kâdiriyye tarikatıyla irtibatlı olduğu anlaşılmaktadır (Kustâkî el-Hımsî, s. 77).

Şeyh Vefâ, Halep'te muhtemelen babasının şeyhi Seyyid Hayrullah es-Sayyâdî'den dolayı Mescid-i Hayrullah adını alan ve halk arasında Rifâiyye Zâviyesi diye meşhur olan tekkede babasıyla birlikte Rifâî zikrinin yanı sıra Şâzelî zikri de yaptı ve babası yaşlanınca tekkenin şeyhliğini üstlendi. Merkez olarak kullandığı bu tekkenin yanı sıra Halep'te ona bağlı dört teke daha vardı. Bunlardan Muhammed Türâb el-Evkâtî'nin tekkesi 1242'de (1826-27) Halep Valisi Ali Rızâ Paşa tarafından tamir ettirildi. Şeyhin müridi olan vali buraya iki ev ile Hânülharîr sokağında bir dükkânı vakfetti. Ali Rızâ Paşa, Bağdat valiliği sırasında 1837 yılında Şeyh Vefâ'yı Bağdat'a davet etti. Şeyh Vefâ, oğlu Muhammed Bahâeddin ile gittiği Bağdat'ta vali tarafından ağırlandı. Ahmed er-Rifâî ve Abdülkâdir-i Geylânî başta olmak üzere meşâyihin kabirlerini ziyaret etti. Onun Bağdat'a gelişi dolayısıyla şair Abdülhamîd el-Ömerî'nin yazdığı kasidenin bazı beyitlerini ve şeyhin valiyi hizmetlerinden dolayı öven şiirinin bazı bölümlerini Kustâkî el-Hımsî eserinde kaydetmiştir (a.g.e., s. 76, 78). Tasarrufunda bulunan tekkelerden biriyle ilgili problemi halletmek için İstanbul'a giden Şeyh Vefâ tekkenin kendi tasarrufu altında olduğuna dair bir beratla geri döndü. Onun daha önce de İstanbul'a gittiği anlaşılmaktadır.

Şeyh Vefâ, Rebülevvel 1264'te (Şubat 1848) Halep'te vefat etti. Kabri Halep'te Türbetüssâlihîn'de Makâm-ı İbrâhîm'in doğu tarafındaki duvarın yanındadır. Ebû'l-Hüdâ es-Sayyâdî onun 1270 (1854) yılı civarında yetmiş yaşına yaklaştığı sırada öldüğünü söylüyorsa da (*Ķilâdetü'l-cevâhir*, s. 426-427) bu bilgi diğer kaynaklarda yer almamaktadır. Saîd el-Kudsî'nin Şeyh Vefâ hakkında yazdığı mersiyesinin yirmi dokuz beytini Râgib et-Tabbâh kaydetmiştir (*İ'lâmü'n-nübelâ*, VII, 289-290). Güzel

sesi ve güzel kıraatıyla Kur'an-ı Kerîm'i çok etkili bir şekilde okuduğu için halk arasında "zînet" vasfıyla anılan Şeyh Vefâ'nın aynı zamanda iyi bir şair, hatip ve mûsikîşinas olduğu belirtilmektedir. Bazı manzumeleri kendisinin yönettiği zikir halkalarında, vefatından sonra diğer Halep zâviyelerinde zikirler sırasında ve mevlidlerde okunmuştur. Çağdaşlarından Seyyid Mustafa ile Muhammed el-Mîrî onun hakkında methiyeler yazmıştır. Şeyh Vefâ'dan sonra yerine oğlu Şeyh Muhammed Bahâeddin geçmiş, babasından Rifâiyye icâzeti alarak irşad faaliyetini sürdüren Muhammed Bahâeddin, Halep Hanefî müftülüğü görevinde bulunmuştur.

Eserleri. 1. *Risâle fi esmâ'i'l-evliyâ'i'l-medfûnîn fi Haleb*. Halep'te kabri bulunan nebî, şehid, âlim ve velîleri anlatan eser 756 beyit ve altı mensur satırdan oluşmaktadır. Müellif eserin mukaddimesinde, soğuk humma hastalığına yakalanınca Allah katında velîlerin şefaatiyle şifa bulacağı ümidiyle eseri kaleme almaya başladığını, tamamladıktan sonra da iyileştiğini söyler. Tütöl (توتل) el-Yesûî eseri üç nüshasını karşılaştırarak neşretmiş (*el-Mesriq*, XXXVIII [1940], s. 335-413), Abdurrahman b. Hüseyin el-Üveysî el-Halebî, *Nuḥbe min a'lâmi Halebi's-şehbâ' min enbiyâ' ve ulemâ' ve evliyâ'* adıyla şerhetmiştir (Halep 2003). Eserin Şeyh Muhammed es-Sâbûnî tarafından yapılan zeylinde Şeyh Vefâ'dan başlamak üzere 1264-1316 (1848-1899) yılları arasında Türbetüssâlihîn'e gömülen şahıslar yer almaktadır (M. Râgib et-Tabbâh, VII, 288). **2.** *Taṭrîzü'l-bürde ve taṭrîdü's-şidde*. Bûsîrî'nin *Ķaşıdetü'l-bürde*'sinin tahmîsi olup bir bölümünü Râgib et-Tabbâh kaydetmiştir (a.g.e., VII, 282-284). **3.** *Esmâ'ü ehli Bedr*. Eserde bazı sahâbenin biyografisine de yer verilmiştir (a.g.e., VII, 289). **4.** *Dîvânü ḥuṭab*. Şeyh Vefâ'nın Halep Emevî Camii'nde okuduğu hutbeleri ihtiva etmektedir (Kustâkî el-Hımsî, s. 80). **5.** *el-Fuşûlü'l-vefiyye fi's-sâdeti's-şûfiyye*. Tasavvuf ricâlinin anlatıldığı eser bir mukaddime ile on babdan oluşur (M. Râgib et-Tabbâh, VII, 288). **6.** *Mevlid*. Bu manzum eser basılmıştır (a.g.e., a.y.). Müellifin ayrıca beş mensur mevlidi bulunmaktadır (a.g.e., VII, 288-289).

Şiirlerini bir divanda topladığı belirtilen Şeyh Vefâ'ya nisbet edilen diğer eserler şunlardır: *Risâle fi'l-cevâmî' ve'l-medâris ve't-tekâyâ elletî fi Haleb*, *Risâle fi ḥavâşşî'l-esmâ'i's-Sühre verdiyye*, *Risâle ıḳhiyye fi erkânî'd-dîni'l-ḥamse*, *Mecmû'ü fevâ'id*, *el-Ķaşıdetü'l-he-*

câ'iyye, *eş-Şavâfiḥu'r-râfiyye fi'l-fevâtiḥi'l-kâfiyye*, *Risâle fi bahşî sücûdî'l-ḳalb*, *Şerḥu'l-Celcelûtiyye ve beyânü ḥavâşşihâ*, *Risâle fi ḥavâşşî dâ'ireti seyyidî Ebi'l-Ḥasen eş-Şâzelî*, *Risâletü istiğâşe*, *Ķaşıde istiğâşiyye*, *Risâle fi ḥavâşşî ḥarfî'l-ḳâf* (a.g.e., a.y.), *Risâletü ḥaṭbi nikâḥ*, *Risâletü şıyâgî's-salavât 'ale'n-nebî* (Kustâkî el-Hımsî, s. 80).

BİBLİYOGRAFYA :

Sayyâdî, *Ķilâdetü'l-cevâhir*, Beyrut 1301, s. 426-427; Kustâkî el-Hımsî, *Üdebâ'ü Haleb fi'l-ḳarni't-tâsi' 'aşer*, Halep 1925, s. 74-82; M. Râgib et-Tabbâh, *İ'lâmü'n-nübelâ' bi-târîhi Halebi's-şehbâ'*, Halep 1926, VII, 277-291, 353; Zirikî, *el-A'lâm*, VII, 73; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XI, 254-255; M. Hayreddin el-Esedî, *Mevsû'atü Halebi'l-mukârene* (nşr. Muhammed Kemâl), Halep, ts. (Matbaatü câmiati Haleb), V, 64, 120; Abdurrahman b. Hüseyin el-Üveysî el-Halebî, *Nuḥbe min a'lâmi Halebi's-şehbâ' min enbiyâ' ve ulemâ' ve evliyâ'*, Halep 2003, s. 9-14, 161-165; Tutel el-Yesûî, "Manzûmetü Şeyh Vefâ'î fi evliyâ'i Haleb, Mukaddime", *el-Mesriq*, XXXVIII, Beyrut 1940, s. 324-334; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, II, 553.

REŞAT ÖNGÖREN

ŞEYH YAVSÎ

(ö. 920/1514)

Bayramî-Şemsî şeyhi,
Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi'nin
babası.

Çorum'un İskilip ilçesine bağlı Bağözü mevkiindeki İmâd (Direklibel) köyünde doğdu. Asıl adı Muhyiddin Muhammed'dir. İmâdî nisbesinden dolayı Diyarbakirli (Âmidî) ve Kürt asıllı olduğuna dair rivayetler doğru değildir. Yavsî lakabı kendisine, Bursalı Mehmed Tâhir'in bizzat İskilip halkından duyup naklettiğine göre ilme kene (yavsî) gibi yapışmasından dolayı II. Bayezid tarafından verilmiştir (*Osmanlı Müellifleri*, I, 198). Soyü Mâverânnehir'den Anadolu'ya göç eden bir aileye dayanır (şeceresi için bk. Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Mecelletü'n-nişâb*, s. 443). Dedesi Muhammed Efendi, Semerkant Valisi Uluğ Bey'in doğancıbaşısı idi. Babası Mustafa Efendi, kardeşleri Ali Kuşçu ve Abdünnebî ile birlikte hâmilileri Uluğ Bey'in öldürülmesinden (853/1449) sonra Semerkant'ta terkedip Anadolu'ya gelmiş. Mustafa Efendi İskilip'te Zeyniyye tarikatı şeyhliği yapmış ve burada vefat etmiştir. Kabri Şeyh Yavsî Camii bitişiğindedir (ARINCİ, sy. 18 [1940], s. 535).

Şeyh Yavsî ilk eğitimini amcası Ali Kuşçu (Taşköprizâde, s. 342) ve Alâeddin Ali Tûsî'den (Mecdî, s. 349) aldı. Kaynaklarda hangi tarikata mensup olduğu belirtilme-